

19 مارچ 2019

داکتر سید عبدالله کاظم

شاه امان الله غازی - بانی تحول در زندگی زن افغان

(به مناسبت روز جهانی زن)

(قسمت ششم)

نقش ملکه ثریا در رشد تعلیم زنان:

محمود طرزی در باره اهمیت تعلیم و تربیه زنان افغان در سراج الاخباریه زنان خانواده شاهی توصیه کرد تا از محدوده حرم بیرون شوند و به حیث پیشگام تحول در امور اجتماعی و سیاسی کشور سهیم گردند. با این توصیه در عصر امانی زنان طبقات بالا خاصاً زنان خانواده سلطنتی موفق شدند نقش مهم و ارزشی را در این زمینه بازی کنند. در راس همه اقدامات شخص ملکه ثریا به حیث پیشاهنگ نهضت زنان در تاریخ کشور قرار داشت که البته در جوار او نقش مادر و خواهرانش نیز قابل یادآوریست.

ملکه ثریا سومین دختر محمود طرزی بود که در سال 1276 اش (1897) در صالحیه دمشق (شام) پا بعرصه وجود گذاشت و به سن شش سالگی در سال 1281 اش (1902) به معیت فامیل خود به افغانستان آمد. از آنجائیکه علیا حضرت مادر شاه امان الله با مادر محمود طرزی قرابت قومی داشت و طرزی نیز یک شخصیت بزرگوار بود، بزودی فضای روابط خانوادگی گرمتر شد و در نهایت به ازدواج دو شهزاده با دو دختر طرزی انجامید.

شهزاده امان الله (عین الدوله) به خواهش خود و موافقه والدین به سن 23 سالگی از ثریا طرزی (17 ساله) طلب ازدواج کرد و عروسی شان بتاريخ 19 عقرب 1293 ش در قصر شهر آراء در کابل برگزار شد. ثریا نخست به شهزاده خانم و بعد از رسیدن شوهر به مقام سلطنت (1297 ش) به شاه خانم و در لویه جرگه 1307 رسماً ملقب به ملکه ثریا گردید. حاصل ازدواج ملکه با شاه امان الله چهار پسر و جمعا شش دختر بودند که دو پسر در طفولیت وفات کردند و اما متباقی با شاه و ملکه بعد از سقوط سلطنت به ایتالیا مهاجر شدند و در آنجا ازدواج کردند؛ آنها عبارت اند از (با رعایت القاب شهزاده و شاهدخت و به ترتیب سن در عکس): آمنه، عابده، سیف الله و حمایت الله که در

طفولیت وفات کردند، ملیحه، ولیعهد رحمت الله، عادل، احسان الله، هندیه و ناجیه.

د پانو شمیره: له 1 تر 5

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټينگه کړئ maqalat@afghan-german.de

یادونه: دلېکنې د لېکنيزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده، هيله من يو خپله ليکنه له راليرلو مخکې په خیر و لولئ

ملکه ثریا در ماه 1348 ش به عمر 72 سالگی در روم وفات کرد و جنازه این علمبردار نهضت زنان به افغانستان انتقال یافت و در جلال آباد در جوار همسرش بخاک سپرده شد.

ملکه ثریا از بدو طفولیت در دامان پر دانش پدر و مادر (اسماء رسمیه که از اهل شام بود و در کابل به بی بی شامی شهرت داشت) تربیت یافت و زن سخنور، مردم دوست، باشهامت، دراک و متین و با وقار بار آمد که این خصلت ها را در طول سلطنت شوهر و بعداً در ایام هجرت با صبر و قناعت به اثبات رسانید. او خودش شیفته تر از شوهر، عاشق تجدد و نوآوریها بود، مخصوصاً وضع زنان افغانستان که زیر بار چادری و در حصار خانه ها، بدون دسترسی به علم و دانش اسیر اراده مردان خود بودند، او را بیش از هر چیز دیگر رنج میداد، افکار میهن دوستانه و تجدد گرایانه پدر، رهنمای بزرگ او در مبارزه علیه قیمومیت زن در افغانستان بود. تاسیس اداره نظارت معارف و گماشتن انجمن علمیه در سال 1920 اولین قدم برای تاسیس مکتب مستورات بود که ملکه ثریا به حیث "مفتشه"، در حالیکه مادرش سمت مدیره آن مکتب را داشت، ایفای وظیفه میکرد. همچنان او در تاسیس اولین شفاخانه برای زنان شفاخانه مستورات نقش عمده داشت.

اگرچه مخالفت علمای محافظه کار دینی و نیز اغتشاش اقدامات اولی را برای مدت کوتاه به تعویق انداخت، اما این فعالیت ها بار دیگر پس از سال 1304 تدریجاً آغاز گردید؛ مکتب مستورات دوباره فعال شد و این بار شاگردان دختر تحت نظارت مستقیم ملکه ثریا در قصر شاهی (ارگ) به شکل مکتب خانگی به کسب تعلیم ادامه دادند و در عین زمان موضوع حقوق زن بار دیگر سر زبان افتاد.

آتشه نظامی انگلستان در کابل بتاريخ 7 جولای 1926 (11 اسد 1305) یادآور میشود که شاه امان الله حین دیدار از مکتب مذکور گفت: «رسم حجاب در افغانستان به نحو مبالغه آمیز بر زنان تحمیل شده است. حجاب در صورتیکه به حد اعتدال رعایت شود، رسم بسیار خوبی است. اما حجاب واقعی در قلب و روح زن است. نباید اجازه داد که حجاب ظاهری مانع ترقی ملی گردد.» (برگرفته از کتاب "واکنش های مذهبی و تحولات اجتماعی..."، تألیف نوید سنزل، ترجمه محمد نعیم مجددی، صفحه 159)

می اسکینازی می نویسد: «با مطالعه اعلان وزارت معارف که از مردم دعوت می شد تا در صورت خواهش شمول دختران شان در یک مکتب ابتدائیه جدید که باید در کابل افتتاح میگردد، ثبت نام کنند، واضح میشود که امیر امان الله خان در نظر داشت تا مکتب مستورات یگانه مکتب دختران باقی نماند.» او در ادامه از قول یک امریکائی که در تابستان 1928 (1307) به افغانستان رفته بود، می افزاید که در همان سال در کابل تأسیسات هفتگانه فعال بودند. خانم اسکینازی علاوه میکند که: «مکتب مستورات از 50 نفر شاگرد در آغاز، در مدت کمتر از هشت سال دارای 800 شاگرد بود و بزرگترین مکتب عصر شمرده می شد و بعدها یک مکتب دیگر در ناحیه چنداول بنام مکتب "سه دکان" وجود داشت.» (می اسکینازی: "زنان افغان - تعلیم و فعالیت های اجتماعی زنان افغان در عصر امانی"، مترجم رقیه حبیب، 1998، صفحه 7)

آزادی زنان از قید برقع (چادری) و سهم آنها در کار و فعالیت های اجتماعی یکی از آرزوهای اولی شاه امان الله غازی و ملکه ثریا بود. پس از بازگشائی مجدد مکتب مستورات ملکه به کمک مادر و خواهران خود و یک تعداد دیگر خانمهای دربار نخست به فکر تعدیل چادری دولاق برآمدند و کوشیدند چادری نسبتاً آزادتر را بین زنان مروج سازند. آنها کوشیدند برطبق دستور حجاب اسلامی که روی و دستها پوشیده نباشند، بجای چادری دولاق یک طرح جدید حجاب را ترویج نمایند.

این طرح که نخست برای دختران نیمه جوان انکشاف داده شد، بنام "چادری مکتبی" مسمی گردید و شامل یک پیراهن و یا دامن دراز و یک چادر بزرگتر در سر بود. اما بزودی طرح دیگری را خواهران ملکه ارائه داشتند که بعضاً آنرا بنام "چادری قندهاری" نیز می نامیدند. این نوع چادری از تکه کم وزن به رنگ سیاه برای دختران جوان و زنان طراحی شده و مشتمل بود بر: دامن دراز تا بند پاها با یک یالان فراخ نیم تنه که به روی شانه ها انداخته میشد و بازوها و آستین را می پوشانید و یک روسری از عین رنگ و تکه که موها را از نظر پنهان میکرد. جرابهای ضخیم و رنگ روشن و دستکش ها بدست، واقعاً یک ابتکار بسیار جالب و درعین زمان عملی و سهل بود. این ابتکارات تا مدتی دوام کرد و اما تدریجاً مود و فیشن جدید بر آن غلبه نمود. (عکس مقابل نمونه از چادری مکتبی است که بوسیله خواهران ملکه در این عکس به نمایش گذاشته شد)

سفر شاه و ملکه به خارج کشور:

اصلاحات عصرامانی را بطورکل میتوان به سه دوره تقسیم کرد: دوره اول از 1919 تا 1923، دوره دوم 1925 تا اواخر 1927 (البته اغتشاش خوست 1923-1924 مرحله اول و دوم را از هم جدا میکند) و دوره سوم بعد از عودت از سفر اروپا (جون 1928) تا ختم دوره سلطنت (جنوری 1929).

در ختم دوره دوم اصلاحات که گویا آرام ترین دوره سلطنت شاه امان الله محسوب میشد، شاه بر طبق فیصله مجلس وزراء و دعوت اغلب کشورهای تصمیم گرفت در اس یک هیئت رسمی به معیت ملکه ثریا به یک مسافرت هشت ماهه به 12 کشور آسیا و اروپا بپردازد. سفر به تاریخ هفت قوس 1307 ش (29 نوامبر 1927) آغاز و بتاريخ 10 سرطان 1307 (اول جولای 1928) با برگشت شاه به وطن پایان یافت. شاه و همراهان در این مدت از کشورهای هند، مصر، ایتالیا، فرانسه، انگلستان، بلژیک، آلمان، سوئیس، پولند، روسیه، ترکیه و ایران دیدن کردند، با سران حکومت آن کشورها در ساحات مختلف ملاقات و باب عضی ها قراردادهای تجارتي و غیره عقد نمودند. این سفر از لحاظ روابط خارجی با اهمیت بود که در نهایت افغانستان را به حیث یک کشور آزاد شامل نقشه جهان ساخت. شاه و ملکه در ممالک اروپائی به شمول انگلستان مورد استقبال شاهانه قرار گرفتند که دیگرشکی برای آزادی افغانستان در هیچ جا باقی نماند. مگر پذیرائی گرم در لندن معنی صمیمیت واقعی آن کشور را با شاه امان الله غازی نداشت.

ملکه ثریا متانت زاید الوصف را به حیث یک ملکه با وقار حین سفر هشت ماهه خود با شاه امان الله به همگان ثابت کرد، زیرا برای یک خانم افغان که به جزء دربار کابل، از دیگر دربارهای بزرگ دنیا و پروتوکولهای رسمی و تشریفاتی آنجا ها قبلاً شناخت کامل نداشت، حفظ پرستیژ سلطنتی افغانستان

د پانو شمیره: له 3 تر 5

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینگه کړئ maqalat@afghan-german.de

یادونه: دلیکني د لیکنيزي بني پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله لیکنه له رالیرلو مخکي په خیر و لولئ

در همچو مواقع حساس کارساده نبود. آنچه ثریا به حیث ملکه افغانستان از خود تبارز داد، موجب بهت و حیرت همگان گردید، چنانکه بعد از یک مصاحبه طولانی ملکه در پاریس با یکی از مجلات مشهور آنجا در مورد نقش اسلام در آزادی زنان توضیحات مفصل داد، چنانکه راپورتر مجله در پایان نوشته خود درباره ملکه ثریا تبصره کرد: «من با خیلی از ملکه ها و زنان درجه اول ملاقات و مصاحبه کرده ام، ولی کمتر زنی را به متانت و ذهانت و معلومات ملکه افغانستان دیده ام. از این ملاقات مرا یقین حاصل شد محیط افغانستان که همچو ملکه را می پروراند، مستعد و قابل همه گونه ترقی و همدوشی با ممالک مترقی دنیا میباشد.» (مجله هولو، مطبعه پاریس متن دری مصاحبه، دیده شود: وکیلی پوپلزائی، عزیز الدین: "سفرهای شاه امان الله در دوازده کشور اروپائی و آسیائی، ... صفحه 85 - 86)

اشتراک شاه امان الله و ملکه ثریا در پارلمان انگلیس

ملکه ثریا که با شاه در طول سفرهشت ماهه به دوازده کشور همراه بود، فرزند شش ساله خود (شهزاده رحمت الله) را با سه خانم در معیت خود داشت: یکی نورالسراج خواهر شاه و دیگر حوریه (بی بی خورد) خواهرش و یک خانم ترکی به حیث ترجمان ملکه در هند در دعوت های رسمی نرفت، اما دعوت خانم ویسرا و خانم گورنر را پذیرفت و با خانمهای معیتی خود به مهمانی رسمی آنها اشتراک نمود. (وکیلی فوفلزائی "سفرهای شاه... صفحه 24)

هنگامیکه آنها به پورت سعید در مصر رسیدند، ملکه ثریا و نورالسراج با یک روبند نیمه ابریشمی و جرابهای سیاه ظاهر گردیدند که از ایشان عکاسی صورت گرفت و عکسها بزودی در مطبوعات اروپا چاپ شد که روی ملکه را نشان میداد. این عکس ها در هند به تعداد زیاد کاپی شد و به افغانستان توزیع گردید که از آن به بعد عکس های ملکه را در هند به نحوی غیر واقعی مونتاژ کرده و به منظور تبلیغات سیاسی علیه شاه و ملکه در بین مردم کشور پراکنده ساختند. یکی از این نوع عکس های تقلبی که از هند به افغانستان آورده شد و در تمام ولایات افغانستان پخش گردید، متأسفانه تا امروز بسیاری آنرا عکس واقعی ملکه تصور کرده و آنرا به تکرار به نشر می سپارند.

د پانو شمیره: له 4 تر 5

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټينگه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنيزي بني پازوالي د لیکوال په غاړه ده، هیله من یو خپله لیکنه له رالیرلو مخکي په خیر و لولی

عکس طرف راست: عکس تقلبی مونتاژ شده ملکه ثریا (برای شرح مزید مبنی بر تقلبی بودن عکس و مقایسه دقیق آن با دیگر عکس ها، دیده شود مقاله از این قلم تحت عنوان: "عکس ها سخن میگویند!"، افغان جرمن آنلاین، مورخ 6 نوامبر 2014)

عکس طرف چپ: همراهان ملکه حین سفر رسمی در اروپا - می 1928 (از چپ به راست): حوریه (بی بی خورد) دختر محمود طرزی، ملکه ثریا خانم شاه امان الله، ملیحه دختر شاه امان الله، راضیه نورالسراج دختر امیر حبیب الله خان، اسماء رسمیه خانم محمود طرزی (مادر ملکه ثریا)

ملکه وقتی به ایتالیا رسید، با روی برهنه ولی تن کاملاً پوشیده و به همین ترتیب در تمام محافل رسمی به معیت شاه مثل سائر زنان اشتراک کرد و تعداد زیاد عکس های ملکه در طول این سفر در کشورهای مختلف موجود است که در هیچ عکس رسمی با آنچه در عکس مونتاژ شده به نمایش گذاشته شده یعنی با سر و گردن و بازوهای برهنه دیده نشده است. وقتی شاه و ملکه به ایران آمدند، ملکه باردیگر چادر نازک بر روی خود انداخت و اما با کلاه اروپائی بر سر ظاهر شد. ملکه ایران که تا آنوقت زیر حجاب کامل یعنی سرتا پا پوشیده بود، در دعوت های رسمی شرکت نکرد. علمای ایران نیز از این شیوه حضور ملکه ثریا راضی نبودند، مخصوصاً وقتی ملکه و دیگر زنان در مشهد با چادر معمولی و اما بدون "چادر نماز" (چادر بزرگ مخصوص خانم های ایرانی) به زیارت رفتند.

وقتی شاه و ملکه به قندهار رسیدند، ملکه چادر روپوش نازک بروی خود داشت که رویش معلوم میشد و هنگام ورود به کابل مردم برای استقبال آنها به دو طرف جاده صف بسته بودند (اول جولای 1928) تا ببینند که ملکه چگونه لباس برتن دارد. ملکه ثریا یک چادر نازک بر سر انداخته و گوشه های آنرا بالای روی خود پائین کرده بود، مانند همه زنانیکه در شرق میانه چادرک می پوشند. ملکه ثریا مستقیماً به قصر علیا رفت، جائیکه علیا حضرت و سائر اراکین دولت به معیت خانمها به شمول اعضای کوردپلماتیک مقیم کابل جهت مشایعت رسمی شاه و ملکه گرد آمده بودند.

(ادامه دارد)

د پانو شمیره: له 5 تر 5

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته راښوې. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنيزي بني پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیرو مخکې په خیر و لولئ